

VERES MAGDOLNA

Gábor király nehéz illatú rózsái

Paul Felgenhauer próféciáinak Bethlen-képe

„A mi legkegyelmesebb királyunkat és urunkat és vele együtt Ó királyi fenségét, Magyarország királyát arra rendelte és hívta különösképpen az Isten, hogy angyalként hegyes sarlójukkal és kaszájukkal Isten szörnyű haragjának nagy présében tapossanak (ahogy én ezt a következőkben Isten kegyelméből kielégítően megvizsgálom).”¹

Az Apokalipszis 14. könyvének 17–20. verseire támaszkodó kép a frissen választott V. Frigyes cseh királyt és Bethlen Gábort helyezi az ítélet angyalainak szerepébe, akik leszüretelve a föld termését Isten haragjának borsajtójában vért taposnak belőle. Az 1620. szeptember végén² kiadott *Decisio Prophetica Belli Bohemici* című vita-iratában Paul Felgenhauer (1593–1677) a protestánsok politikai és radikális chiliaszta váradalmainak retorikáját használva hirdeti az idők végét és a protestáns ügy győzelmét. Felgenhauer, aki magát az igazság szeretőjének és védelmezőjének nevezi, sietséggel és prófétai hévvel írja meg munkáját. Az ítélethirdető pozíciót úgymond Isten rendeléséből teljesíti, ám próféta-sága látomások, elragadtatások helyett a Biblia könyveinek aktualizált értelmezésében merül ki.

A szász bevándorló szülőktől származó Paul Felgenhauer a csehországi Buškovicén (Puschwitz) született, apja nyomdokain lekipásztornak tanult. Tehetségnek kellett

1 „...unser Allergnedigster König und Herr mit sampt und beneben Ihr König: Mayest: in Ungern von Gott als Engel mit ihrer scharffen Sichel und Hippen darzu verordnet und sonderlich beruffen sein, (wie ich bald gnugsamb probiren werde durch Gottes Gnade) daß sie die grosse Keltter deß grimmigen zorns Gottes treten sollen.” *Decisio Prophetica Belli Bohemici. Eine sehr nothwendig und nützliche Frage zu diesen letzten zeiten, Darinnen decidiret wird, Mit wem man es (das Böhmische Wesen betreffend) halten oder nicht halten solle: Darinnen nicht allein auff newlich zu Leiptzig publicirte Frage, unterm nahmen D. Polycarpi Leysers deß Eltern, u. wegen deß, das man es mit denen Papisten ehe weder mit den genandten Calvinisten halten soll, und D. Hoens Appendice, sondern auch auff bemelten D. Hoens Schreiben an Kayser Ferdinandum, aus Warheit der Schrifft gründlich gnug geantwortet wird. Auch wird auß dem Propheten Daniel und der Offenbahrung Johannis hell und deutlich angezeigt, wie es mit der Verenderung der Regimenten jetzt und künnfftig beschaffen, wer den Sieg haben oder nicht haben wird, auch was von der Löblichen Union wieder den Babpst zuhalten sey, zu ehren der Wahrheit, Trost deß Vatterlands, auch zu erhaltung unser Kön: May: Reputation, durch Gottes Gnade geschrieben Durch Christianum Crucigerum, sonsten P. F: genand, Bohemum, Veritatis Amatores, & per Dei Gratiam Defensorem. Anno Mediatoris 1620. VD17 1:069268B, E3r-v.*

2 „Absolvebantur haec per Dei gratiam diebus quator post, cum quaestio Babylonica & Epistola D. Hoe mihi tradebantur sine suspensione laboris paedagogici, Si pluribus non elaboravi hoc, Lector, temporis brevitati assignabis. Dabantur 14. Dominica post Trinitatis, Anno Mediatoris qui jam erit Melchisedek 1620.” FELGENHAUER, *Decisio*, G4r. 1620-ban a húsvét április 19-re esett.

lennie, hogy 1612-től megkezdett wittenbergi egyetemi stúdiumai után a Schlosskirche diakónusaként működhesen. Felgenhauer termékeny életének korai szakaszáról kevés adat ismert, így eddig nem volt világos, hogy miért hagyta el a várost: a cseh politika változása vagy a már a tanulóévei alatt megismert radikális spiritualista nézetei miatt, kényszerűségből? Ehhez nyújt adalékot az 1620-ban írt *Speculum temporis*ban tett vallo-mása, mely szerint az utóbbi három évben ismerkedett meg behatóbban a spiritualista irodalommal.³ A *Decisio* megírásának körülményeiről szóló fenti idézet szerint vissza-tért hazájába, közelebről Libědicére, ahol tanítóként tevékenykedett.

Már legelső, nyomtatásban fennmaradt munkája a világvégevárás és a világ idő-számításának problematikája körül forog, és az V. Frigyes 1619. november 4-i megko-ronázását övező felfokozott várakozást és reményt példázza. Az 1620. január végén *Rechte Warhafftige und gantz richtige Chronologia*⁴ címmel megjelentetett röpiratát annak a Wilhelm Adalbert von Duppaunak ajánlotta, aki az 1618. május 23-i prágai defenesztráción maga is tevékenyen részt vett.

Felgenhauer a világ idejének addigi számításait összevetve 265 éves korrekciót java-sol. Szerinte 1620-ban a világ nem – az akkori számítások szerinti – 5590 éves, hanem már 5855 (és nem is 6805, ahogy Eusebios számítja, de még Luther kalkulációit is módosítja két évvel). Eszerint az ítéletig alig van 145 év hátra, mivel azonban a választott igazak kedvéért az utolsó napok meg lesznek rövidítve, annak rövidesen be kell következnie.

Számításait Felgenhauer kizárólag az Ó- és Újszövetség jövendöléseiből és ki-jelentéseiből vezette le – nem találunk nála kifejezetten asztrológiai számításokat. A világ hatnapos teremtéséből kiindulva annak hatezer éves fennállását veszi alapul. A *Chronologiát* szerzője nem tekinti a legfontosabb művének, sokkal inkább hasonló tematikájú munkái előfutárának.⁵ Ugyanakkor egyértelműen tanúságot tesz chilizsista nézetei mellett: a számítások érdemi célja bebizonyítani, hogy megtörtént és világszer-

3 „...mein eigen Exempel an mir selbst zu bespiegeln vor die Augen stelle, Dann ich habe in der Schul deß H. Geistes in dreyen Jahren mehr gelernet, als wann ich gleich were 100. Jahr auff der vor-nembsten Universitet gewesen.” FELGENHAUER, *Speculum temporis*, h. n., 1620, E3r. Itt elsősorban Jacob Böhme, Valentin Weigel, Johann Arndt és Caspar Schwenckfeld írásainak hatására kell gondolnunk. Ugyanakkor a későbbiekből kitűnik, hogy a rózsakeresztes irodalomnak is köze lehetett lelki megté-réséhez.

4 *Rechte Warhafftige und gantz richtige Chronologia Oder Rechnung der Jahre, von der Welt und Adams An-fang an, biß zu diesen jetzigen Jahr Christi 1620. Einig unnd allein aus Gottes Wort, Altes und Newes Testa-ments eygentlich – hellen und wahrhafftigen Beweis hergeföhret, und von Jahren zu Jahren, von zahlen zu zahlen also erwiesen, das bey einer jeglichen Jahrzahl das rechte Capittel und Verß verzeichnet sind, daß also nirgend einiger zweiffel zu finden ist. Hierinnen ist hell und klar erwiesen wie bißher in gemeiner Rechnung der Jahr der Welt umb 265. jahr sey zu wenig gezehlet worden, auch wird gezeiget wie sehr nahe der Jüngste tag sey. Allen andern Chronologis unnd falschen zehlungen entgegen gesetzt, in sechs Unterschiedenen glieder auß getheilet, unnd durch Gottes gnade richtig verfertiget und geschrieben, Durch Paulum FELGEN-HAUERN, Puschwitzensem, Bohemum, Theosophiae discipulum. Anno Mundi 5855. Anno Domini 1620. [...] Lieberitz, Dominica 3. post Epiphani. VD17 23:280522T.*

5 „...wolte der gönstige Leser diese Chronologiam also annehmen, als einen Prodrumum deren Sachen, so ins künfftig von mir durch Gottes Gnade sollen publicirt werden.” FELGENHAUER, *Chronologia*, C4v. Ez a mondat megerősíti azt a feltételezést, hogy Felgenhauernek ez az első nyomtatásban megjelent munkája.

te ismertté vált az utolsó és legfontosabb jel is az ítélet előtt, Luther fellépése az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen.⁶

Arra vonatkozóan, hogy konkrétan mikorra várható az ítélet, egyetlen közbeéke-
lésnyi utalást találni a szövegben, melyben biztosítja ugyan az olvasót arról, hogy azt
neki Isten személyesen nyilatkoztatta ki, mégsem osztja meg vele.⁷ Ezzel szemben zár-
szavában oldalakon keresztül provokatív bírálatot intéz a munkáját gúnyoló és támadó
asztrológusok, nativitás- és kalendáriumkészítők ellen, mivel azok nem szolgálják az
ember lélekben való újjászületését.⁸ Sőt arról sem tudnak semmit, milyen csodás jelek
történnek már az 1600-as évek óta.⁹

Felgenhauer, aki magát az „astrologia prophetica” képviselőjének tekinti, felvázolja
következő munkái tematikáját. Elsőként említi a *Tuba veritatis contra Papam* munkáci-
met,¹⁰ mely a Jelenések könyvének 8. fejezetéről szóló meditációit tartalmazná, majd a
9. fejezetről két külön munkában is értekezne, egyrészt konkrétan a *Contra Iesuwitas*

- 6 „Es ist aber diese weissagung Christi schon erfüllet worden, wann nemlich Anno 1530. das Evange-
lium, von werthen Mann Martino Luthero, öffentlich für dem gantzen Römischen Reich und also für
aller Welt zu Augspurgk auff den Reichstag ist geprediget worden, und also in aller welt erschollen, das
niemand leugnen kan. Ist nun das vornembste zeichen deß Endes schon erfüllet, so kan einer leicht-
lich erachten, wie der welt alter nunmehr gantz auff die neige kommen und ihr ende in wenig jahren
nemen der zukunfft Christi kommen wird.” FELGENHAUER, *Chronologia*, A3r. Érvelésében a következő
locusokra hivatkozik: Mk 13, 11: „Mikor pedig fogva visznek, hogy átadjanak titeket, ne aggodalmas-
kodjatok előre, hogy mit szóljatok, és ne gondolkodjatok, hanem a mi adatik néktek abban az órában,
azt szóljatok; mert nem ti vagytok, a kik szólotok, hanem a Szent Lélek.” Továbbá Mt 24, 14: „És az Isten
országának ez az evangyélioma hirdettetik majd az egész világon, bizonyságul minden népnek; és ak-
kor jó el a vég.”
- 7 „Wie lange diese andere welt stehen werde von den andern Adam und Menschen an, biß zu ihrem gericht
und Untergang, wil ich, ob mirs zwar Gott offenbahret, nicht sagen.” FELGENHAUER, *Chronologia*, B1r.
- 8 „Wie hoch nun diese Calenderschreiber in ihrer Profession das leyder am tage ist, kommen sind, erwey-
set sich auß dem, das sie noch nicht recht zehlen können, das Jahr der Welt, darinnen sie mehr nicht,
als nur umb 265. Jahr fehlen. Pfuy der grossen Schande, die da sonsten mit allen Minuten, Secunden,
Tertien etc. und dergleichen subtiliteten zu thun haben, wissen noch nicht zu zehlen die Jahre der Welt.
[...] Heutigis tages bemühen sich die Geistlichen und Prediger höchstes fleisses, wie sie den Menschen
auß der alten Geburt führen mögen, in die Newe Himlische von oben her. Aber die Mathematici und
Astrologi nehmen den Menschen, unnd führen ihn wider in seine alte natürliche Geburt hinein,
unterwerffen ihn den Astris, prognosticiren viel von seinem Glück und Unglück, stellen demselben
ein Nativitet, und verstecken i[h]n gantz wider in die Natur, daraus er durch Christum kommen ist [...] und
begehren nicht auß dem Geist widergeboren zu werden. Das heist nun was Gott bawet durch die
Prediger, das reisset der Teuffel durch die Nativitetisten wider ein [...]. An denen Märtern weiß man viel
wunderliche Exempel, inn welchen allen bezeuget wird, was für ein Unterschied sey unter den Kindern
Gottes und der Natur.” FELGENHAUER, *Rechte Chronologia*, C1v–C2v.
- 9 „Wann ihr aber ja solche vornehme Astrologi seydt, wie das ihr nichts von dem Prognosticirt so jetzo
schon angehen wird? was für grosse Wunder unnd Zeichen haben sich von Anni Domini 1600. biß jetzt
zutragen, und ewer keiner weiß kein Wort davon. [...] Also auch denen mechtigen Königen und Fürsten,
dem Dreyfachen Horn, dem Dreyköpffichten Adler, der Huren zu Rom, den sieben Häuptern auff dem
Thier, etc. [...] Saget mirs ihr klugen Astrologi, was in Summa in der gantzen Welt wird für eine refor-
mation und renovation in regione & religione werden.” FELGENHAUER, *Chronologia*, C3r.
- 10 Később még a *Speculum temporis* végén is hivatkozik rá, mint amelyben Luther idejét chiliaszta sz-
empontból értékeli. Ha el is készült ez a munkája, példánya nem ismert. De az is elképzelhető, hogy
Felgenhauer más címmel jelentette meg, melynek bizonyítása kiterjedtebb kutatást igényel.

& *Photinianos* tematikában, másrészt mindenféle eretnek, újrakeresztelő és zsidó megtérését előmozdító szándékkal.

Későbbi írásait olvasva kiderül, hogy mennyire átfogó koncepció élt Felgenhauer fejében már első munkája megírásakor. Néhány kulcsfogalom ezek közül: a *regio-religio* szójátéka mögé bújtatott cseh tragédia; az igazak filadelfiai egyházának gondolata, az apokalipszis három szarvának szimbolikus jelentősége, illetve a zsidók és pogányok megtérésének szorgalmazása a reformáció törekvéseinek világméretű elterjedése érdekében, melynek módszertanát a *theosophia* adja.¹¹

Ígéréteivel ellentétben azonban két hónap múlva¹² *Speculum temporis* címmel jelent meg újabb írása, mely az előző *Chronologia* apológiája.¹³ A szöveget egy illusztrált és egy kép nélküli, de szellősebb tördelésű, nagyobb terjedelmű változatban is megjelentette, mindkét esetben Simeon Carl Utritzky von Utritzschnek, Schönhof (Krásný Dvůr) és Buškovice urának szóló dedikációval.

A két szöveg egymáshoz való viszonyának kiderítésében az segít, hogy a *Magica* 146, 8. jelzetű *Appendix*e végén 1621-es dátum szerepel. Mivel utána nincs *Erratum*, a hiba viszont ugyanúgy benne van a bevezető szövegében, feltételezhető, hogy inkább az évszám szedésénél történt figyelmetlenség. A pusztán helyesírási különbségek nem zárják ki annak a lehetőségét sem, hogy a nem illusztrált *Hist. Germ. C 159, misc. 3.* jelzetű példány kalózkkiadás.

A *Speculum temporis*ban Felgenhauer apokaliptikus környezetben helyezi el szellemi előfutárait, s tart tükröt kortársainak. A világvége beígért évszámát az újabb érvek felsorakoztatása ellenére sem közli. Viszont Jézus azon mondatába kapaszkodik, mely szerint nem tudjuk sem a napot, sem az órát – azaz az évet ki lehet számolni.¹⁴ A Jelenések könyvének negyedik, thiatirai egyházával Ján Hus korát, az ötödik, sárdisi egyházat

11 Ennek érdekében a lutheránus és kálvini tanok vitás kérdései közt is konkordanciát és harmóniát szándékozik kimutatni. Vö. FELGENHAUER, *Speculum temporis*, H2r.

12 Az ajánlás a virágvasárnapot megelőző feketevasárnap, azaz április 5-én kelt.

13 *Speculum temporis Zeit Spiegel, Darinnen neben Vermahnung aller Welt wird vor Augen gestellet, was für eine Zeit jetzt sey unter allerley Ständen, besonders unter den meisten Geistlich genandten und Gelehrten. Hierinnen ist auch ein kurtze, doch deutliche Erweisung des Geheimniß der drey letzten Gemeinen, in der Offenbahrung Johannis, beneben einer kurtzen Unterredung mit der sechsten Gemeine Philadelphia den genandten F.R.C. und andern Gelehrten von denen Zeichen dieser letzten Zeit, Auch verantwortet sich der Author, warumb Er in der Chronologia gesetzt, daß ihm Gott die Zeit des Endes offenbahret hab, neben 14. Anweisungen und Orthen in der Schrifft, wo solche Geheimniß in seinen gewissen Numeris und deutlichen Zahlen zu befinden. Durch Gottes Gnade und Antrieb des Geists Gottes geschrieben*, Durch: Paulum FELGENHAWERN Putschwitzens. Bohem. Theosoph. Discip. Gedruckt im Jahr 1620. A *Dedicatio* keltezése: Liebetitz, Dominica Judica. Anno Christi M.DC.XX. SLUB Dresden, *Magica* 146, 8; VD17 14:002989L. A SLUB Dresden, *Hist. Germ. C 159, misc. 3*; VD17 14:002311W jelzetű munka az előzővel összevetve jelentést nem befolyásoló helyesírási eltéréseket tartalmaz, és a mű végén *Erratával* lett kiegészítve. A lapszámokat mindennél az első változat alapján adom meg.

14 „Es verwundern sich alle, wie ich doch so unverschampt im Ersten Glied meiner newlich Publicirten Chronologia von mir sagen darff, Gott habe mir das Jahr der Welt Ende geoffenbahret [...] Nun wolan halt stille, ich muß euch antworten. Erstlich wird kein Verstendiger mir die Wort umbkehren, wie sie Christus saget, wann er nemblich nicht von dem Jahre deß Jüngsten Tages, saget vielweniger von dem Monat oder Wochen, sondern von dem Tage unnd von der Stunden, Das mercket nun ihr lieben Herrn”. FELGENHAUER, *Speculum temporis*, G1v–G2r.

Luther idejével azonosítja, a hatodik közösséget, a filadelfiai a *Fratres R. C.* rövidítéssel oldja föl, majd saját korát a laodiceai egyházzal teszi azonosná. Éles egyházkritikáját és pápaellenességét az előtte hasonló szellemben fellépő Pál apostollal, Hus, Valdes és Luther munkásságával legitimálja.¹⁵

Az ítéletet megelőző reformáció előmozdításán fáradozik, melyet nemcsak világméretben, hanem az egyes emberre vonatkoztatva is hangsúlyoz. Ezt szolgálja a tükör-metaphora és a szövegben ismétlődő „nosce te ipsum” felszólítás. Ezt Felgenhauer önmagára is érvényesnek érzi, ezért páli stílusban hosszabb felszólítást intéz a filadelfiai közösség tagjaihoz, küldenének hozzá valakit, akivel kicserélhetnék teozófiai tudásukat. Ismeretes számára ugyanis mindaz az igazság, amit *Confessiój*ukban megfogalmaztak, és közös lélek munkálkodik bennük.¹⁶ Isten ugyanis Lelkét minden „vir desiderius”-nak kinyilatkoztatja.

Azt, hogy első munkái megírásánál a rózsakeresztes szellemiség mennyire inspirálóan hatott, és hogy mennyire valósnak vélte a *Fama Fraternalitatis Rosae Crucis*ban leírt közösséget, példázza az iménti idézet. Felgenhauer tanúságot is tesz arról, hogy ismeri – akár keze ügyében is tartja – a *Confessiót*, hiszen a kasseli kiadás 50. lapjára hivatkozik, amikor ismét a *Tuba veritatis* tematikáját vázolja fel.¹⁷

Az egyre részletesebben körvonalazódó tervek ellenére Felgenhauer következő nyomtatásban megjelenő munkája a fent már idézett *Decisio Prophetica Belli Bohemici*, melynek forrása szintén Dániel, Ezsdrás negyedik könyve és a Jelenések könyve. Első része azonban sokkal konkrétabb fejtegetéseket tartalmaz annak okán, hogy még a pogány törökök és zsidók is jobban megtartják ellenségüknek tett ígéretüket, mint a katolikusok, kiváltképp a jezsuiták. A „heretico non est servanda” kitétel ürügyén ugyanis feljogosítva érezték magukat a megállapodások felrúgására. Felgenhauer főként a Zsigmond császár által a cseh rendeknek biztosított vallásszabadság megsértését fájlalja. A történetekből retorikus kérdéseivel messzemenő következtetést von le: vajon kinek tartozik elszámolni a lelkével az alattvaló, s vajon a császár uralkodhat-e a lelkek üdvössége fölött?¹⁸

15 „...fraget zuvor Paulum wer ihn beruffen hat, frag Hussium unnd vor ihme Waldum, wers ihn befohlen, den Babpst zu straffen, frag Lutherum auch ingleichen”. FELGENHAUER, *Speculum temporis*, H2r.

16 „Meine lieben Philadelphi wir kennen einander im Geiste gar wol, und ist mir nicht unbewust, was ihr von der Wahrheit in ewrer Confession zeuget, mein freundlich und Christlich Begehren und bitten ist an euch, ihr wollet so es Gott gefällig, einen auß ewer Gemeinen bald zu mir senden, da ich ewer keinen noch nie gesehen, und zwar der in Theosophia exerciret ist, dann ich mit ihme von etlichen vornemen und nötigen Geheimnissen gerne conferiren wolte, nach dem Geist der uns gegeben ist, un[d] sonsten auch anderweit wegen zukünfftiger Zeit, die sehr böse und auch sehr gut werden wird. Es nimpt mich gar sehr wunder, das man doch so unfleissig Apocalypsin, lieset und gar nicht die Augen auffthut.” FELGENHAUER, *Speculum temporis*, E4v–F1r.

17 „Forthin will ich halt durch Gottes Gnade wie ich verheissen, die Tubam veritatis publiciren, die Posaun der Warheit wider den Bapst, und ihn zu erst als den Obersten, und das Kindt deß Verderbens, unnd die hure unnd Mutter aller Grewel auff Erden fürnehmen, viel anders als zuvor nicht Theologicé, sondern auß dem Grund der Geheimen Weißheit, darumb dann auch sein gar ein Ende gemacht werden wird, durch den Geist deß Herrn Mundes, wie Paulus zuvor hat geweissaget, unnd die Heyligen der Sechsten Gemeine in ihrer Confession f. 50. in exemp: Cassel: impress.” FELGENHAUER, *Speculum temporis*, H2r.

18 „Insonderheit hiebeneben fragt sichs: Ob denn auch Weltliche Obrigkeit ein Herr sey über die Seele und Gewissen, Obman den Kayser mehr respiciren soll als Gott, Ob man Gott oder den Menschen mehr

A *Decisio* második részében visszatér korábbi művei apokaliptikus hangvételéhez, és a csehországi eseményekre nem politikai vagy teológiai, hanem teozófiai magyarázatot ad, melyet Isten tanítványainak titkos iskolájában lehet szerezni.¹⁹ Ennek megfelelően fontossá válik, hogy melyik tábor mellé lehet odaállni jó lelkiismerettel. Főleg, ha közeleg, hogy – Róma bukásával – Isten egy újabb birodalmat hoz létre az égből, mely már örökre fennmarad.²⁰

Az utolsó ítélet közeledtéről írottakat mindhárom bibliai szerzőnél összeveti, majd a politika aktuális állásának megfelelően behelyettesíti. Így a hétfejú és tízszarvú skarlátvörös fenevad, melyen a parázna Babilon lovagol, a következő tíz királyságot jelképezi: 1. római, 2. cseh, 3. magyar, 4. angol, 5. welsch vagy nápolyi, 6. francia, 7. spanyol, 8. dán, 9. lengyel, 10. svéd.²¹ Figyelemre méltó a Magyar Királyságnak ítelt előkelő hely, mely Bethlen Gábor személyéhez és a magyar Habsburg-ellenes politikához kapcsolódó cseh protestáns váradalmakat jelzi, továbbá Felgenhauer jólinformáltságát, mivel alig egy hónappal a királyválasztás után veti ezeket papírra. Végül ebben a munkájában található konkrét utalás az ítélet kezdetére, melyet 1624-re tesz: ekkorra jósolja meg, hogy vége szakad a két angyal véres préstaposásának.²²

Majd 1622-ben kerül még elő ilyen kiemelt szerepben a Magyar Királyság – annak ellenére, hogy addigra Bethlen már négy hónapja lemondott királyi címéről. Hogy Felgenhauer hite az ítélet közeledtében megingathatatlan maradt, bizonyítja, hogy ebből az évből legalább hat röpírata maradt ránk. A *Complement Bon'avisorum*²³ egyike

gehorschen muß, Ob die Obrigkeit recht daran thut, wenn sie die Gewissen beschwehret, die armen Unterthanen verfolget, zu allem still schweiget, und noch auch schädliche Gegenbevelche ergehen lesset.” FELGENHAUER, *Decisio*, C2r.

19 „Theosophos, das ist der geheimen Weißheit Gottes Schüler [...]. Die andern Schrifftgelehrten aber, und vor der Welt hochansehnliche Leuthe, als die hie von nichts wissen, denen die Theosophie fürkompt, wie ein Böhmisch Dorff, haben nie nichts davon gehöret [...]. Wenn ich nun nach Prophetischer Weissagung Altes und Newes Testamentes diese jetzig unsere zeit mit sampt allen andern vorgeweissagten zeichen und zeiten eigentlich betrachte, so befinde ich gantz durchaus nichts anders, denn das es nunmehr zum ende deß Römischen Reichs nahet und kommen ist, Und auch die zur letzten zeit der Babpst, als die hure so auff dem Thier sitzet, am christen werde verwüestet, und ihr Reich dem Thier gegeben werden, wie solches Apocal: 17, v. 17. besaget.” FELGENHAUER, *Decisio*, F1r.

20 „So frage ich wider, ob nicht das Ende deß Römischen Reichs kommen sey. Gott aber werde ein ander Königreich vom Himmel auffrichten, das da ewiglich bleiben wird.” FELGENHAUER, *Decisio*, G3v (kiemelés a szerzőtől).

21 „Die zehen Hörner belangend, so sind dieselben folgende Zehen Königreiche: 1. Daß Römische. 2. Böhmische. 3. Ungarische. Dieselbe drey gehören im Daniele dem Thier, nachdem es in seinem singulari individuo betrachtet wird, und das kleine Horn welches aber grösser und mehr gewachsen ist, wie Daniel saget, und die Erfahrung bezeiget, denn der vorigen keiner nicht. Ferner, 4. Engelländische. 5. Welsche, oder Neapolitanische. 6. Frantzösische. 7. Spannische. 8. Dennemärckische. 9. Polnische. 10. Schwedische, Königreich.” FELGENHAUER, *Decisio*, F2r. Vö. Jel 17, 16.

22 „...denn die blutige keltter deß grimmigen Zorns Gottes wird getretten werden, doch ausser der Stadt, durch zwene Engel, NB. die mit einer scharffen Sichel und Hippen anschlagen, das die Kelterung wehren wird biß auff annum 24. hienan.” FELGENHAUER, *Decisio*, E2r.

23 *Complement Bon'avisorum. Special Neue Avisen, Welche der Postilion des grossen Löwens vom geschlecht Juda hat gesehen in seinem Flore Prophetico und empfangenen involucro, welches ihme die fürnembste könnigin im himmlischen Rath Gottes im Walde geben. Diese Bon'Avisa hat der Postilion vermöge seines Ampts*

Felgenhauer leginkább profetikus írásainak, melyben már elvontabb szimbólumrendszerrel dolgozik, és a Biblia szövegeit alig veszi alapul.

A májusban megjelent röplap nemcsak a kétszer is kiadott, *Bon'avisarum*, *Newe Avisen* című, szintén 1622-es röpiratának a kiegészítése, hanem egyértelműen utal arra a háromkötetes terjedelmesebb munkájára, melyet Leo ex Sylva álnéven jelentetett meg *Flos Propheticus* és *Leo rugiens in Decisionis Propheticae Belli Bohemici* címmel ugyanebben az évben.²⁴ Felgenhauer ekkorra már teljesen beleélte magát az ítélet prófétájának szerepébe, mivel önmagát a nagy oroszlán kis hírnökének nevezi, ahol a *kis* jelző valószínű keresztnévére utal. Ez egyben újabb magyarázata annak, miért bújik oly szívesen Pál apostol szerepébe.

A *Complement Bon'avisarum* vigasztaló és bátorító írás, melynek alapját V. Frigyes tavaszi pfalzi látogatása adhatta, aki próbált újra életet lehelni a protestáns Unióba. Április 27-én vereséget is mért Tilly seregeire a Mingolsheim melletti Ohrenbergnél. Ez a pozitív fordulat lelkesíthette fel Felgenhauert, hogy nagyobb munkája közben kiadja ezt a rövid, 6 lap terjedelmű értesítőt.

Egyetlen összefüggő allegóriává bővített metaforikus nyelvezete eltér a korábbi Felgenhauer-művektől. A kiinduló metafora a király kertjéről (*Lustgarten*) szól, melyben a szerző az írás évében, áprilisban sétált. Itt észrevette a kert egyetlen fiatal pálmáját, melyet a gonosz kertészek elrejtettek egy sarokban, és kinnfelejtettek a télen. Mindez a király tudomására jutott, aki örök nyárral és örökké zöld ágakkal ajándékozta meg a pálmát, mert kiállva a tél szenvedéseit, újra kihajtott és árnyékot adott. A kertet a király az oroszlánnak ígérte, aki megöli a gonosz kertészeket, és addig uralkodik anyjával együtt a kert fölött, míg a király fia, Júda nemzetségének legnagyobb oroszlánja pompás paradicsomot nem varázsol belőle.

A két lapon elmesélt történet után következnek maguk az értesítések, híradások. Ezek részben folytatják a kezdő történet metaforáit, részben az olvasó által már ismeretekre hivatkoznak, név szerint Ludwig Camerarius *Cancellaria Hispanica* című 1622-es munkájára, mely a katolikus oldal levelezését tartalmazza.

Szerzőnk legelőször az ügyei rendezésére áprilisban Pfalzba érkező V. Frigyes oroszlánkiáltását, azaz hadba hívását visszhangozza, és már Prágába való újabb bevonulását vizionálja. Kárörömmel ír a bajor medve torkán akadt pfalzi almáról, amely, mivel mohóságában nem jól rágta meg, már fojtogatja.²⁵

publicirt den ersten Maij stylo veteri, anno Christi M.DC.XXII. So spricht der Herr, Esai. 46. Ich bin Gott und keiner mehr, ein Gott deßgleichen nirgend ist, der ich verkündige zuvor, was hermach kommen soll, und vorhin, ehe denn es geschicht und sage: Mein anschlag bestehet, und ich thue alles was mir gefellet. VD17 3:602644T.

24 A *Flos Propheticus* előszava ugyanúgy májusi keltezésű, mint a *Complement Bon'avisarum*. A *Flos Propheticus* második és harmadik részének ismerősen csengő címe és az előszó azt sejteti, Felgenhauer csak átdolgozza és kiegészíti korábban készült műveit. Ezek a szövegvizsgálatok behatóbb tanulmányozást igényelnek még.

25 „Das der Oepfell dem Beeren schon anfahe zu würgen, denn er hat ihn nicht recht gekewet, ist gar zu begiereig gewesen, darumb wird er denselben gantz wider auß speyen müssen”. FELGENHAUER, *Complement Bon'avisarum*, A2v.

Majd végigvéve az akkori politika szereplőit, többek között Mann im Felde néven Mansfeld grófról,²⁶ „kleine Thurn” néven Heinrich Matthias von Thurn grófról és Gábor királyról jövendöl apokaliptikus hangvételben.

Bethlen Gábort az Ésaías 46, 11. messze földről hívott férfijával azonosítja, aki még abban a májusi hónapban, rábízott hivatalának megfelelően, hallat magáról, és beteljesíti Isten csapását. Ez pedig abban áll, hogy fiatal rózsák jönnek Török- és Magyarországból, melyek illata igen émelyítő lesz a sasnak. A morvák megkóstolják a szirmait, leveleit, a sziléziaiak viszont az ősszel kénytelenek lesznek enni a csipkebogyójából, mely nem lesz ínnyükre, de a javukat szolgálja.²⁷

Röpiratát Felgenhauer a „Vir desideriorum” részére írt jövendöléssel zárja, akiket a Jelenések könyvének filadelfiai egyházával azonosít. Másképpen *Fratres Regis Christine*nek nevezi őket, azaz ők az a száznegyvennégyezer,²⁸ akiknek meg lett ígérve az új Jeruzsálem, hiszen 1623–24-től már az örök evangéliumot²⁹ fogják hirdetni, s ennek hatására a zsidók, a törökök és a pogányok is meg fognak térni.³⁰

Felgenhauer a radikális chiliazmus híveként Isten új birodalmát nem az égben, hanem – ahogy a fentebbi idézet előljárárszava is mutatta – az égből alapítottként képzei el. A buzgó prófétálás ellenére is vesztes maradt cseh protestáns oldallal együtt azonban menekülni kényszerül. Talán rózsakeresztes inspirációjának hatására orvosi képezést is szerzett, majd 1638 után saját közösséget alapított „Philadelphia” néven a Bréma melletti Bederkesában, ahol saját chiliaszta színezetű tanait hirdette.

26 Ugyanezzel az elnevezéssel él a híres, 1620-as illusztrált *Confirmirter und, Gott lob, noch immerbleibender Pflatz: Böhmischer angefangener Winter: und hinauß wehrender Sommer Löw* kezdetű röplap. VD17 23:675491C.

27 „Das im alten Majo werden junge rosen kommen auß der Türckey und auß Ungern, welcher geruch dem Adler sehr beschwerlich sein wird, davon werden die Mährer die bletter kosten, aber die Schlesier in dem herbst werden die hanebutten davon essen müssen, welche ihnen ubel schmecken und zimlich gedeyen werden.” FELGENHAUER, *Complement Bon'avisorum*, A4r.

28 Jel 14, 1.

29 Jel 14, 6.

30 „Das unsere uberwindung sey uf einem weissen bergk geschehen, aber des Maozim königs wird gegen Tabor uf einem roten feurigen und blutigem bergk geschehen zwischen zweyen wassern, den 21. Martii anno 1623. [...] Das diese beyde zeugen, wie sie unser Postilion anderswo mit allen ihren zeichen beschreibet, ein erschrecklich zeugknus des lebens anno 1623. gehen werden, dardurch alle Papisten werden zum tode verurtheilet werden.” FELGENHAUER, *Complement Bon'avisorum*, B1v–B2r. A jóslatot a Károly-híd tornyára kitett fejek, név szerint Joachim Andreas von Schlick gróf és az orvos Jan Jesenius közötti beszélgetés alapozta meg.